

Horsens-Hammer Hjemstavnsforening Lokalhistorisk Arkiv

Sølgaard – Sølvgaard – Søllgaard – hvad er/var egentlig navnet på denne lokalitet?

Horsens-Hammer Hjemstavnsforening, Lokalhistorisk Arkiv fik et spørgsmål fra Jørgen Krogh, Vejgaard om navnet Sølgaard. Hedder det Sølgaard eller måske Sølvgaard? Jørgen skriver: Min far fortalte mig engang, at det tidligere hed Sølvgaardene, fordi man der havde erhvervet sig rigdom/sølv ved at afkræve rejsende på hærvejen (Kongevejen) "afgifter" eller ved decideret røveri af de rejsende gennem Hammer Bakker. Holder denne forklaring, burde det hedde Sølvgårde og Sølvgårdsvej. Så er der en anden forklaring?

Hvor ligger Sølgaardene

Sølgaardene er et område få hundrede meter nord for nutidens landevej mellem Grindsted og Sulsted et par kilometer vest for Grindsted. Her ligger en samling gårde og husmandsteder, blandt andet den tidligere kro Bilidt. Sølgaardene ligger ved den gamle Kongevej, som udgik fra Nørresundby til et "vejkryds" syd for Vodskov - her lå tidligere kroen Langbrokro. En vej førte mod vest ad Vang videre til Aabybro vest om Vildmosen til Børglum og Hjørring, en anden "vgl. Majestæts Alfarvej" mod nordøst i kanten af bakkerne til Hundslund (Dronninglund) og videre til Sæby.

Kongevejen, der var hovedvejen til det indre af Vendsyssel, fortsatte nordpå gennem Hammer Bakker og mandede ud lidt øst for Hammer Kirke et par hundrede meter vest for den tidligere Hammer Præstegård, i dag kaldet Hammergaard. Vejen fortsatte forbi Sølgaardene mod nord til Skarvad, hvor den forlod Kjær Herred og fortsatte ind i Jerslev Herred på sin vej ad Hjørring til, i tidligere tider Vendsyssels hovedby.

Generalstabens Topografiske Kort 1885 hvor Kongevejen fra Hammer Bakker fortsætter nordpå forbi Sølgaardene og Bilidt. Kort i Rigsarkivet Viborg.

Horsens-Hammer Hjemstavnsforening Lokalhistorisk Arkiv

Hvad ved vi om stednavnet Sølgaard?

Matriklen fra Christian Vs tid¹ omtaler fire mindre bebyggelser, der hørte til Hammer Præstegård; et af disse steder kaldes "Sølgaard". Et andet sted omtales det som "Søllgaard", et navn der formentlig kommer af "Syld", hvilket var udtrykket for et fugtigt sted. Det passer godt med dette forholdsvis lave område, der mod nordøst grænser op til moseområder.

Ved en synsforretning i 1653 over Hammer Præstegaards skovområder omtales "Sølgaard Krat", som tilsyneladende var "ganske skalldet"². Ved folketællingen i 1787 var der 7 huse og ejendomme i Sølgaard By; nogle havde navn: Bilidt, Grønborg og Elsborg. Ved folketællingen i 1850 var der stadig 7 huse og ejendomme i Sølgaarde; Der var navne på nogle af dem: Bilidt, Broen og Grønborg. I 1940, ved den sidst offentliggjorte folketælling, var der endnu 7 huse og landbrugsejendomme i Sølgaarde.

Fra Hammer Kirke gik Kongevejen ned over Hammer Søle, hvor gården Sølgaard var anlagt før 1625 på præstegårdens mark. Lidt øst for lå huset "Bilidt" eller "Sølgaards Led", også på præstegårdens mark. Bilidt var et bedested, dvs. en uprivilegeret kro, den omtales første gang i 1644.

Om Kongevejen og dens vedligeholdelse har vi adskillige udsagn³. I 1725 blev der afholdt vejsyn og herunder blev det repeteret, hvem der var ansvarlig for vedligeholdet og, ser det ud til, manglende vedligehold. Det hedder blandt andet: fra Sølgaards Led og til Bakken ved Hammer Præstegaards Mark var et Stykke Vej, ca. 200 Favne, uden ejere, og det behøvede hvert Aar Reparation, og Vejmasteren havde i de sidste 4 Aar ladet det istandsætte for egen Regning. Vejskiftet skulde Sundby Sogn tidligere vedligeholdemen da Sundby Sogn kun havde det lille Stykke ved Sølgaards Led eller Bilidt at vedligeholde i deres Sogneskifte og havde været meget efterladende med at vedligeholde det, saa Vejen var blevet til et dybt Vad, som man ikke kunde komme over om Vinteren for Is og Sne, havde Vejmasteren formaaet Magister Jens Stampe i Hammer Præstegaard til at afgive et Stykke af Enden af sin Agerjord ved den søndre Bakke ved Enden af Vadet, og der var saa lagt en ny Vej herover østen om det gamle slemme Vad og paa haardere Bund.

I 1798 fandt et skifte sted for en af Wraae Gods⁴ gårde i Brødland. Gårdfæster Peder Sørensen var død, og i skifteforretningen, hvor forvalter Jens Thøgersen repræsenterede godset, deltog to "Vitterligheds-, Registrerings- og Vurderingsmænd, Jacob Olesen, Grindsted og Rasmus Pedersen fra Søllgaard."⁵

Kongevejen var en såkaldt alfarvej med betydelig færdsel både af lokale bønder og af prangere, fine folk og stuedrivere, hvis værdier meget vel kan have været mål for kriminelle. Vi ved, at krigene mod svenskerne i

¹ Christian 5. indførte i 1688 en ny **matrikel**, der fastsatte danske landbrugs skatteevne på baggrund af en opmåling af jorden. Matriklen, der var en liste over samtlige landbrug i et Herred og angav det enkelte landbrugs skatteevne målt i tønder hartkorn til brug for den unge Enevældes skattebehov. Matriklerne udkom i 1662, 1664, 1688 og den sidste i 1844. Forarbejdet var såkaldte **markbøger, der blev udarbejdet** fra 1662 – 1688. Markbogen rummede en opmåling af en landsbys gårde og deres jorder, jordens bonitet, dyrkningssystem samt adgang til høslet, græsning, brændsel, tømmer mv. **Engtaksationsprotokoller** var en del af forarbejdet.

² Niels Hedin, Hammer Bakker. Et mindeskrift, 1931 side 134

³ Niels Hedin, Hammer Bakker. Et mindeskrift, 1931 side 106

⁴ I dag Gammel Vraa

⁵ Fæsteprotokol fra Vraa Godsarkiv 1790 – 1816.

Horsens-Hammer Hjemstavnforening Lokalhistorisk Arkiv

1600-årene skabte stor nød og uro i landet. Bander huserede også i Hammer Bakker, så røveriske overfald forekom. Vi kender mest til dette uvæsen gennem overleveringer, men tingbøger kan også berette om sager. Hammer Bakker har med sine mange slugter og hulveje været velegnet til overfald og, selv om skovene hen mod midten af 1600-årene ser ud til næsten at være forsvundet, har krat og kløfter givet gode skjulesteder.

Vi har ingen vidnesbyrd om, at rejsende har skullet betale "afgifter" i form af afpresning for at komme gennem området; de har højst skullet betale for logi og fortæring i Bilidt Kro.

Om begrebet sølv findes der, så vidt jeg har kunnet opspore, kun to optegnelser. Niels Hedin skriver⁶ i sin bog: "Et navn, der spøger i folks bevidsthed, og som snart heftes ved den hellige Kilde (Sct. Helene Kilden tæt på Hammer Kirke), snart ved et gammelt Væld i Sulsted Bakker noget vestligere, er Sølvdammen. Til Belysning af dette Navns Oprindelse kan anføres, at nord for Hammer Kirke ligger Sølgaardene, og mellem Kirken og disse Gaarde ligger en gammel Vase, som i det 17. Aarhundrede benævnes Hammer Søle, og hvorover Kongevejen førtes til Bilidt Kro. At Navnet, om det nu anvendes det ene eller det andet Sted, bør være Sølvdammen, og som de to Paralleller afledes af Søle i Betydning Uføre og ikke af Sølv, maa vel være rimeligt. Vældet i Sulsted Bakker er under almindelig Betragtning det af de to Steder, Navnet bedst passer til."

På matrikelkortet fra 1803 står der øverst oppe "Hammer Præstegaards og Sølwgards Lod"! Hvordan det W har sneget sig ind er uvist, for officielt hedder kortet: "Kort over Hammer Præstegaards og Sølgaards og Bielidts Jorder udi Hammer Sogn beliggende i Aalborg Amt, Kiær Herred, opmaalt 1803 af Rønnow copi af Kaalund."

På Ejerlavet Hammer Præstegaard og Sølgaards Jorder 1812 – 1866, opmålt 1803 ses teksten: "Hammer Præstegaards og Sølwgards Lod".

Historiske kort på nettet. Geodatastyrelsen.

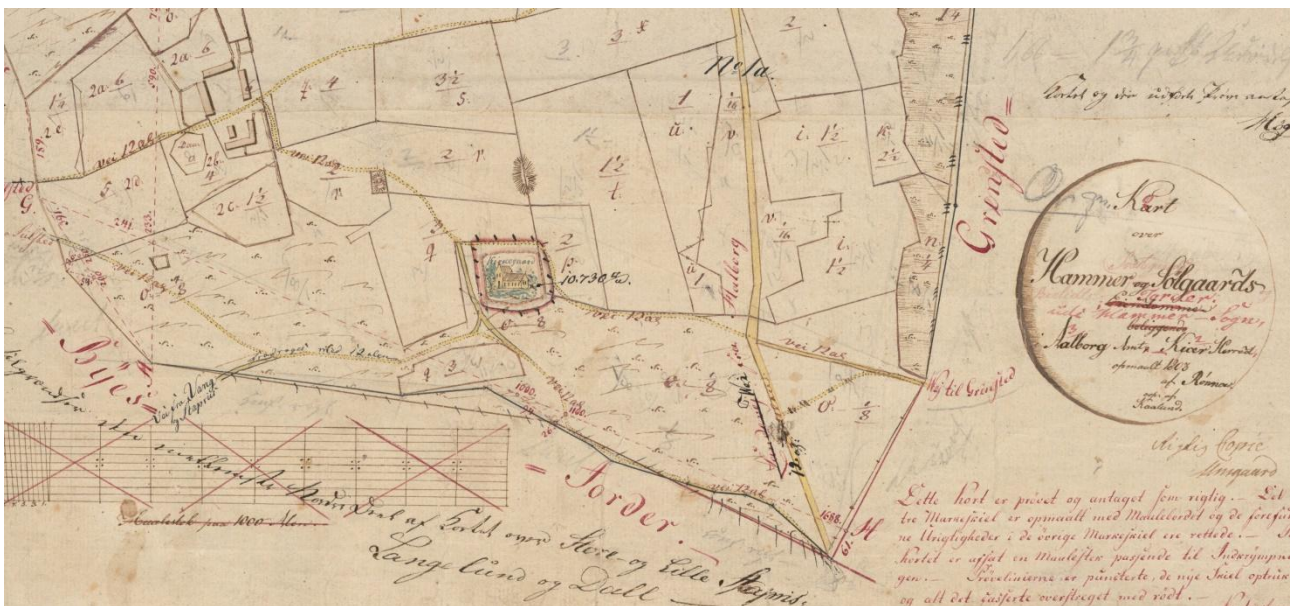
⁶ Niels Hedin, side 116

Horsens-Hammer Hjemstavnsforening Lokalhistorisk Arkiv

I 1877 flyttede præsten til Horsens Præstegaard (Langholt) og Hammer Præstegaard blev solgt. Fra 1888 – 1903 hed ejeren af Hammer Gaard, som landbrugsejendommen blev kaldt, Ole Nielsen. Han drænedes Søle ved Sølgård, så vejen, der havde mistet sin betydning som hovedfærdselsåre efter at Hjørringvej fra 1845 – 1850 var blevet anlagt, nu havde større farbarhed året rundt.

Min konklusion er, at Sølgård og Sølgårde og varianter heraf er det rette navn for området, der, inden grøftning og dræning frembragte dyrkbare marker, har været så lavtliggende, et søle, at den stærkt befærdede Kongevej i hvert fald på "fugtige" tider af året har været vanskeligt passabel, selvom adskillige parallelle vejspor har søgt at afhjælpe problemet.

Den sydlige del af Ejerlavet Hammer Præstegaard og Sølgårds Jorder med Hammer Kirke og Hammer Præstegaard. Ejerlavet er opmålt 1803. Historiske kort på nettet. Geodatastyrelsen.

Litteratur

Du kan læse mere om Hammer Bakker, Kongevejen, Sølgårde etc. følgende steder:

Niels Hedin: Hammer Bakker. Et mindeskrift, Nørresundby 1931.

Carl Klitgaard: Vendsyssels veje fra Middelalderen til ca. 1860. Historisk-topografiske Studier. Hjøring 1936.

Chr. Pretresch Christensen: Hammer Bakker i gamle Dage. 1921. Udgivet 1965 i Fra Himmerland og Kjær Herred. Historisk Samfund for Aalborg Amt.

Frede Fladkjær: Om Hammer Bakker – med visse udblik. Horsens-Hammer Hjemstavnsforening 2016.

Hertil kommer kildemateriale i form af kirkebøger, folketællinger, godsarkiver, tingbøger og lignende.

Horsens-Hammer Hjemstavnsforening, Lokalhistorisk Arkiv.

Poul Dahl, marts 2018